

PETER L. BERGER

Modernliğin Birçok Sunağı

Çoğulcu Bir Çağda Din İçin
Bir Paradigmaya Doğru

Çeviri: M. Murtaza Özeren

alBaraka
Yayınları

PETER L. BERGER

Modern sosyoloji ve din sosyolojisi alanlarının önde gelen isimlerinden biri olarak kabul edilen Avusturya doğumlu Amerikalı sosyolog ve ilahiyatçıdır. 1929'da Viyana'da doğan Berger, II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş, Wagner College ve ardından New School for Social Research'te sosyoloji eğitimi alarak doktorasını tamamlamıştır.

Akademik kariyeri boyunca The New School, Rutgers University, Boston College ve özellikle Boston University'de görev yapan Berger, burada din, sosyoloji ve ilahiyat alanlarında profesör olarak çalışmış ve Kültür, Din ve Dünya İşleri Enstitüsünü kurmuştur.

Sosyoloji kuramı, bilgi sosyolojisi ve din sosyolojisi alanlarında yaptığı çalışmalarla tanınan Berger, özellikle Thomas Luckmann ile birlikte kaleme aldığı *The Social Construction of Reality* (1966) adlı eseriyle 20. yüzyılın en etkili sosyal bilimcileri arasında yer almıştır. Modernlik, sekülerleşme ve din ilişkisi üzerine geliştirdiği yaklaşımlar, çağdaş din tartışmalarına yön veren temel referanslar arasında kabul edilir.

MURTAZA ÖZEREN

İngilizce mütercim ve editör. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunudur. Çok sayıda kitabın çevirisini yapmıştır. Hâlihazırda bir yayınevi bünyesinde yayın koordinatörlüğü yapmaya devam etmektedir.

Nice yıldır dine dair saplantılarımı sabırla, destekleyici bir
şekilde ama hiçbir şekilde yargılayıcı olmaksızın dinleyen
Brigitte Berger'e.

İçindekiler

Önsöz	7
Bölüm 1: Çoğulcu Fenomen	15
Bölüm 2: Çoğulculuk ve Bireysel İnanç	39
Bölüm 3: Çoğulculuk ve Dinî Kurumlar	65
Bölüm 4: Seküler Söylem	89
Bölüm 5: Din ve Çoklu Modernlikler	115
Bölüm 6: Çoğulculuğun Siyasi Yönetimi	133
Nancy T. Ammerman'ın Yanıtı: Gündelik Hayatta Modern Sunaklar	155
Detlef Pollack'ın Yanıtı: Din Sosyolojisi için Yeni Bir Paradigmaya Doğru mu?.....	179
Fenggang Yang'ın Yanıtı: Fail Odaklı Sekülerleşme ve Çin'in Çoklu Modernlik Deneyimleri	197
Dizin	225

Önsöz

Modernliğin zorunlu olarak dinin gerilemesine yol açtığı fikrine dayanan sekülerleşme teorisi, bir süre din çalışmaları için bir paradigma olarak hizmet etmiştir. Ampirik kanıtlar karşısında artık bu teori sürdürülemez. Yeni bir paradigmaya ihtiyaç vardır. Bunun, çoğulculuk olgusunun pek çok çıkarıma dayanması gerektiğini düşünüyorum. Yeni bir paradigmanın iki çoğulculukla –farklı dinlerin bir arada var oluşu ve dinî ile seküler söylemlerin bir arada var oluşu– başa çıkabilmesi gerektiğini öneriyorum. Bu bir arada var oluş hem bireylerin zihninde hem de sosyal alanda gerçekleşir. Bu kitabın modernlik ve dinin anlaşılmasına yönelik böyle bir paradigma yolunda bir adım olmasını amaçlıyorum.

Gerçekten ürkütücü bir yaşa ulaştığımda (esas olarak beni ürkütüyor), son iki yıl içinde sosyolog olarak kariyerim boyunca beni meşgul eden bir konu hakkında yani din ve modernlik ilişkisi üzerine, bazı sahici yeni fikirler edindiğimi görmekten memnuniyet duydum. Belki bu fikirler yanlıştır ancak yeni olmaları başlı başına tatmin edicidir; görünen o ki entelektüel biyografimin ağzından salya akıtma evresi henüz gelmiş değil ya da hiç gelmeyecek!

Din sosyolojisi alanındaki çalışmalarımın erken evresinde, o zamanlar sekülerleşme teorisi olarak adlandırılan şeyin geçerliliğini varsaymıştım. Temel fikri oldukça basitti: Modernlik zorunlu

olarak dinin gerilemesine yol açar. Bu konuda yalnız değildim: Teori, şu ya da bu formülasyonla, modern dünyada din üzerine çalışan hemen hemen herkes tarafından varsayılıyordu: sözde dinî gerileme gerçeğini memnuniyetle karşılayan Aydınlanma çocukları (hatta bazı teologlar bile bu tutumu takınmayı başardı) ve bundan üzüntü duyan (ben dâhil) ancak vahim gerçeklerle yüzleşmenin gerekli olduğunu düşünenler. (Sanırım ne kadar vahim olursa olsun, gerçeklerle yüzleşme fikriyle övünebilmek bir akademisyenin özsaygısını artırıyor.) Sekülerleşme düşüncesini destekleyen gerçekler cidden vardı ancak geriye dönüp baktığımızda bu gerçekleri yanlış yorumladık. Temel hatamız, çoğulculuğu sadece sekülerleşmeyi destekleyen bir etken olarak yanlış anlamamızdı; aslında çoğulculuk yani aynı toplumda farklı dünya görüşlerinin ve değer sistemlerinin bir arada var oluşu, modernliğin hem bireylerin zihninde hem de kurumsal düzende dinin yeri için getirdiği *temel* değişimdir. Bu, sekülerleşme ile ilişkili olabilir de olmayaabilir de ancak ondan bağımsızdır. Bu durum gerçekten de dinî inanca bir meydan okuma teşkil eder ancak bu sekülerliğin meydan okumasından *farklı* bir meydan okumadır. Öğretmenim Carl Mayer’in dediği gibi “Burada çok keskin bir ayırım yapılmalıdır!”

Sekülerleşme teorisinin ampirik olarak savunulamaz olduğu sonucuna varmam yaklaşık yirmi beş yılımı aldı. 1999’da editörlüğünü yaptığım *The Desecularization of the World (Dünyanın Sekülerlikten Arınması)* başlıklı kitabın girişinde, fikir değişikliğimi oldukça açık ve net bir biçimde beyan ettim. Kendi adıma bu fikir değişikliğinin felsefi veya teolojik bir ihtidadan¹ kaynaklanmadığını vurgulamayı önemli buluyorum. Onulmaz bir Lutherci olarak tanımladığım dinî konumum gençliğimden beri değişmedi. Başıma gelen şey çok daha az dramatikti: Ampirik verilerin teoriyi yanlış çıkardığı giderek daha açık hâle geldi. Avrupa ve uluslararası bir aydınlar sınıfı gibi bazı istisnalar dışında, dünyamız seküler olmaktan başka her şeydir; her zamanki kadar dindar ve bazı

¹ Din değiştirme. (e.n.)

yerlerde bu durumdan daha da fazladır. (İstisnaların açıklanması gerekir ve ben de bunu yapmak için bazı çabalar sarf ettim. Bu nokta hakkında daha fazla bilgi için 2008 yılında Grace Davie ve Effie Fokas ile birlikte yazdığım *Religious America, Secular Europe? [Dindar Amerika, Seküler Avrupa?]* adlı kitabıma bakınız.) Fikir değişikliğimde de yalnız değildim. Günümüz dini üzerine araştırma yapan neredeyse herkes aynı şeyi yaptı. Sekülerleşme teorisini savunmaya devam eden nispeten küçük bir akademisyen grubu var. Elbette onlara katılmıyorum ancak onlara bir miktar hayranlık da duyuyorum. Sürüye uymayı inatla reddeden insanlara sempati duyuyorum!

Oldukça beklenmedik bir şekilde, 2012'nin başlarında, aklıma basit bir fikir geldi. Bu tür durumlarda olduğu gibi bu fikrin neden daha önce aklıma gelmediğini merak ettim. Oldukça barizdi fakat derinlemesine düşündükçe yansımaları giderek daha geniş bir önem kazandı. Georgetown Üniversitesi'nden tanınmış sosyolog Jose Casanova, sekülerleşme kavramının bazıları sorunlu, bazıları var olmayan çeşitli anlamlarını ayrıştırarak çok yararlı bir iş yapmıştır. Bu, ne Casanova'nın ne de bir başkasının sorun yaşamadığı bir anlam *farklılaşmasıdır*: Modernleşme sürecinde, çeşitli nedenlerle, eskiden dinî kurumlara ait olan toplumsal işlevler artık dinî kurumlar ile diğer (çoğu yeni veya yeniden tanımlanmış) kurumlar –kilise ve devlet, din ve ekonomi, din ve eğitim vb.– arasında farklılaşmıştır. Ancak bilgi sosyolojisi alanında usulüne uygun olarak yetkilendirilmiş bir uzman olarak gayet makul bir şekilde, bu yaklaşımın temel bir içgörüsünü hatırlamalıydım: Toplumda işlev görmesi için her kurumun, bireylerin bilincinde bir karşılığı olmalıdır. Dolayısıyla eğer toplumda dinî kurumlar ile diğer kurumlar arasında bir farklılaşma meydana gelmişse bu ayrışma, bireylerin bilincinde de kendini göstermelidir. Bu bağlamda, on yedinci yüzyılda Hollandalı hukukçu Hugo Grotius tarafından üretilen çok ilginç bir ifadeye rastladım. Yeni uluslararası hukuk disiplininin *etsi Deus non daretur* yani “sanki Tanrı yokmuş gibi” geliştirilmesini önermiştir. Diğer bir deyişle, bütün bir kurumun

her türlü dinî varsayımdan boşanmasını ve tamamen seküler bir söylem tarafından domine edilmesini önermişti. Bu fikir bir kez kavrandığında, bir yığın ampirik veri aniden yeni bir anlam kazanır. Çoğu dindar insan, hatta dinî bağlılığı yoğun olanlar bile hayatlarının önemli alanlarında seküler bir söylem içinde faaliyet gösterir. Farklı bir şekilde ifade edersek, çoğu inanan için inanç ve sekülerlik arasında keskin bir ya/ya da kutuplaşması değil, aksine her ikisini de kapsayan akışkan bir yapılanma söz konusudur. Bu içgörüyü geliştirirken Alfred Schutz'un "çoklu gerçeklikler" ve "ilgi yapıları" kavramlarını çok yararlı buldum. Bu doğrultuda düşünülüşünde, çağdaş küresel dindeki önemli meseleler hakkında çok daha iyi bir anlayış kazanılır: Evanjelikliğin (özellikle Pentekostal versiyonunda) baş döndürücü yükselişi ve modernleşme ile olumlu ilişkisi; Amerika Birleşik Devletleri'ndeki İncil Kuşağı ile Güneş Kuşağı arasındaki merak uyandırıcı örtüşme ve İslam dünyasında İslam ve modernlik ilişkisi üzerine yürütülen yoğun tartışmalar söz konusu olduğunda. Dünyaya bu perspektiften bakıldığında bir diğer yararlı kavram da Shmuel Eisenstadt'ın "çoklu modernlikler" fikridir. Batılı sekülerlik modernliğin tek formu değildir; dinin çok daha merkezî bir yere sahip olduğu başka modernlik versiyonları da mevcuttur.

Bir süredir, eğer sekülerleşme teorisinden vazgeçilmesi gerekiyorsa, onun yerine geçecek bir çoğulculuk teorisine ihtiyacımız olduğunu savunuyorum. Önceki teori kendi döneminde bir paradigmaydı. Elinizdeki kitap, yeni bir paradigmaya mütevazı bir katkı olarak tasarlanmıştır. Bunu somutlaştırmak için çok daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulacaktır. Hiç kimse bunu tek başına yapamaz. Bu ancak farklı disiplinlerden ve farklı yetkinliklerden meslektaşların birkaç yıl sürecek çabalarını gerektirecektir.

"Mütevazı bir katkı" mı? Yeni bir paradigma önermek, mütevazılıkla uzaktan yakından ilgisi olmayan, megalomani belirtisi sayılmasa bile büyük bir *küstahlık* gerektiren bir çaba gibi görünebilir. Sanırım belli bir yaştan sonraki tüm akademisyenler gibi ben de büyüklük sınırlarından muaf değilim. Yine de kendi